

ФАКТОРИНГ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

©2018 ДРОЗДОВА О. Г., ІВАНЕНКО В. О., ОЛЬХОВСЬКИЙ О. А.

УДК 657:658.153

Дроздова О. Г., Іваненко В. О., Ольховський О. А. Факторинг як дієвий механізм управління дебіторською заборгованістю: обліково-аналітичний аспект

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування факторингу як ефективного інструменту управління дебіторською заборгованістю та фінансування бізнесу. Стаття присвячена теоретико-методичним засадам застосування факторингу, зокрема: розглянуто підходи до трактування факторингу, визначено специфіку факторингового механізму та виокремлено ключові аспекти, які його характеризують; доведено переваги застосування факторингу; виокремлено види факторингу, які безпосередньо впливають на обліково-аналітичне забезпечення; ідентифіковано основні об'єкти бухгалтерського обліку та економічного аналізу факторингу; запропоновано загальні напрями аналітичного забезпечення використання факторингу в діяльності фактора та факторанта.

Ключові слова: факторинг, фактор, факторант, дебіторська заборгованість, право грошової вимоги.

Рис.: 1. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 16.

Дроздова Олена Геннадіївна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри обліку і оподаткування, Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (вул. Інглезі, 6, Одеса, 65070, Україна)

E-mail: lena_drozdova@ukr.net

Іваненко Валентина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та аудиту, Житомирський державний технологічний університет (вул. Чуднівська, 103, Житомир, 10005, Україна)

E-mail: ivanenko2112@gmail.com

Ольховський Олександр Анатолійович – начальник відділу протидії злочинам у бюджетній сфері, кредитно-фінансовій, банківській сферах та зовнішньоекономічній діяльності управління захисту економіки, Департамент захисту економіки Національної поліції України (вул. Академіка Богомольця, 10, Київ, 01024, Україна)

E-mail: shtorm0411@icloud.com

УДК 657:658.153

Дроздова Е. Г., Иваненко В. А., Ольховский А. А. Факторинг как действенный механизм управления дебиторской задолженностью: учетно-аналитический аспект

Целью статьи является обоснование целесообразности применения факторинга как эффективного инструмента управления дебиторской задолженностью и финансирования бизнеса. Статья посвящена теоретико-методическим основам применения факторинга, в частности: рассмотрены подходы к трактовке факторинга, определена специфика факторингового механизма и выделены ключевые аспекты, которые его характеризуют; доказаны преимущества применения факторинга; выделены виды факторинга, оказывающие непосредственное влияние на учетно-аналитическое обеспечение; идентифицированы основные объекты бухгалтерского учета и экономического анализа факторинга; предложены общие направления аналитического обеспечения использования факторинга в деятельности фактора и факторанта.

Ключевые слова: факторинг, фактор, факторант, дебиторская задолженность, право денежного требования.

Рис.: 1. **Табл.:** 5. **Библ.:** 16.

Дроздова Елена Геннадиевна – кандидат экономических наук, доцент, заведующая кафедрой учета и налогообложения, Одесский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета (ул. Инглези, 6, Одесса, 65070, Украина)

E-mail: lena_drozdova@ukr.net

Иваненко Валентина Александровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры учета и аудита, Житомирский государственный технологический университет (ул. Чудновская, 103, Житомир, 10005, Украина)

E-mail: ivanenko2112@gmail.com

Ольховский Александр Анатольевич – начальник отдела противодействия преступлениям в бюджетной сфере, кредитно-финансовой, банковской сферах и деятельности управления защиты экономики, Департамент защиты экономики Национальной полиции Украины (ул. Академіка Богомольця, 10, Киев, 01024, Украина)

E-mail: shtorm0411@icloud.com

UDC 657:658.153

Drozdova O. G., Ivanenko V. O., Olkhovskiy O. A. The Factoring as an Effective Mechanism for Receivables Management: the Accounting-Analytical Aspect

The article is aimed at substantiating the expediency of using factoring as an efficient instrument for managing accounts receivable and business financing. The article is concerned with the theoretic-methodical bases of factoring application, in particular: the approaches to interpretation of factoring are considered, the specificity of factoring mechanism is defined and the key aspects, which characterize it, are allocated; advantages of factoring application are proved; the types of factoring that have a direct impact on the accounting-analytical support are allocated; the main objects of accountance and economic analysis of factoring are identified; the general directions of analytical provision of factoring usage in activity of both factor and faktorant are suggested.

Keywords: factoring, factor, faktorant, receivables, right of monetary claim.

Fig.: 1. **Tbl.:** 5. **Bibl.:** 16.

Drozdova Olena G. – PhD (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation, Odesa Institute of Trade and Economy of Kyiv National University of Trade and Economy (6 Inglezi Str., Odesa, 65070, Ukraine)

E-mail: lena_drozdova@ukr.net

Ivanenko Valentyna O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing, Zhytomyr State Technological University (103 Chudnivska Str., Zhytomyr, 10005, Ukraine)

E-mail: ivanenko2112@gmail.com

Olkhovskiy Olexsandr A. – Head of the Department of Counteraction to Crimes in the Budgetary Sphere, Credit and Financial, Banking and the Activities of the Department of Economic Protection, Department of Economic Protection of the National Police of Ukraine (10 Akademika Bohomoltsia Str., Kyiv, 01024, Ukraine)

E-mail: shtorm0411@icloud.com

Реалії сьогодення диктують українським підприємствам таку філософію управління, яка вимагає від них не лише утримання своїх позицій на ринку, але й підвищення ефективності діяльності та розвиток як за сприятливих, так і несприятливих змін у ринковому середовищі. Зазначене зумовлює потребу в значних обсягах фінансових ресурсів та, відповідно, у формуванні дієвої системи управління дебіторською заборгованістю, яка відволікає вагому частину зазначених фінансових ресурсів з циклу господарських операцій, що, своєю чергою, може призвести до зниження темпів виробничої ефективності та погіршення показників фінансового стану економічного суб'єкта.

Як зауважують Г. Гогіна та А. Соколова, «дебіторська заборгованість відноситься до високоліквідних активів, що володіють підвищеним ризиком. Значний обсяг простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості істотно збільшує витрати на обслуговування позикового капіталу, підвищуючи тим самим витрати організації, що спричиняє зменшення фактичного прибутку, рентабельності та ліквідності оборотних активів, а також негативно позначається на фінансовій стійкості, збільшуючи ризик фінансових втрат» [3, с. 284].

Незалежно від причини виникнення дебіторської заборгованості, уникнути її появи неможливо. Зокрема, прагнення підприємств до розширення ринків збуту із супутнім нарощуванням обсягів реалізації продукції неминує приводить до збільшення числа покупців і відповідно, до зростання дебіторської заборгованості. Крім того, постійно зростаюча конкуренція на товарних ринках і ринках послуг зумовлює необхідність використання відстрочення платежу, а невизначеність умов діяльності та зростання темпів інфляції – несвоєчасну оплату проданої в кредит продукції, збільшуючи тим самим суму дебіторської заборгованості.

На підтвердження зазначеного наведемо аналіз статистичних даних щодо обсягів дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах підприємств України протягом 2012–2016 рр., який

свідчить про тенденцію до зростання досліджуваних показників (табл. 1).

Так, у 2016 р. сукупна величина поточної дебіторської заборгованості підприємств усіх галузей України порівняно з попереднім 2015 р. зросла на 56,75%, а порівняно з 2012 р. – на 131,91%. Загалом, у період з 2012 р. по 2016 р., тобто протягом п'яти років, вона в середньому зростала на 23,40%. Крім того, частка дебіторської заборгованості в загальній структурі оборотних коштів також має тенденцію до зростання і в 2016 р. досягла 68,3%, тобто зросла на 7 пунктів, порівняно з попереднім, 2015 р. Така ситуація насамперед обумовлена необхідністю конкурувати на ринку збуту шляхом надання покупцям більш вигідних умов (відстрочка, розстрочка платежу тощо), а також неспроможністю окремих дебіторів вчасно погашати свої зобов'язання, проте не варто ігнорувати інфляційний чинник та економічні умови функціонування підприємств.

Вочевидь, для ефективного управління дебіторською заборгованістю потрібні фінансові інструменти, які б дозволили оптимізувати грошові надходження підприємства та враховували б необхідність нарощування обсягів діяльності. Досить часто для збільшення оборотних коштів підприємства користуються різними видами позик, наприклад, банківським кредитом. Проте умови його отримання, а також плата за користування стають економічно не вигідними та обтяжливими. Зазначене зумовлює необхідність пошуку нових фінансових інструментів для залучення додаткового фінансування. Одним з таких альтернативних джерел фінансування є факторинг, який допомагає вивільнити оборотні кошти, «заморожені» в дебіторській заборгованості.

Для української економіки ринок факторингових послуг є відносно новим і перспективним. Станом на 31.12.2017 р. у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 492 фінансові компанії, які мають право надавати послуги факторингу. Протягом 2017 р. фінансові компанії уклали 29048 договорів факторингу на загальну суму 31363,4

Таблиця 1

Динаміка обсягів та частки поточної дебіторської заборгованості підприємств України протягом 2012–2016 рр.

Показник	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	
Дебіторська заборгованість, млн грн	1701397,3	1778103,7	1962772,1	2517203,5	3945631,4	
Темп приросту, %	базисний	–	4,51	15,36	47,95	131,91
	ланцюговий	–	4,51	10,39	28,25	56,75
Питома вага дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	58,2	57,9	60,0	61,3	68,3	
Структурні зрушення, пункти	–	-0,3	2,1	1,3	7,0	

Джерело: складено на основі [12].

млн грн, виконали 27669 договорів на суму 53062,4 млн грн. Діючими на кінець 2017 р. залишалися 26465 договорів факторингу [9].

Як показують дані підсумків діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2017 р., використання даного виду фінансових послуг зростає. Так, обсяг наданих послуг з факторингу зріс з 16887,6 млн грн у 2016 р. до 31363,4 млн грн у 2017 р., тобто на 85,7% (табл. 2).

- ✦ незадовільна якість послуг факторингу через низький рівень сучасних технологій (відповідного програмного забезпечення) факторингового обслуговування клієнтів;
- ✦ висока вартість факторингу;
- ✦ недостатня розробленість та обґрунтованість обліково-аналітичного забезпечення процесу використання факторингового механізму, що і зумовлює актуальність дослідження.

Таблиця 2

Динаміка надання фінансовими компаніями послуг факторингу

Квартал	Кількість договорів факторингу, од.				Вартість договорів факторингу, млн грн			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
I	3773	2725	3902	6087	1826,2	3928,9	3286,6	5614,0
II	4396	3216	4981	6751	5017,3	2974,9	4326,7	7150,8
III	4686	3603	5638	8252	7445,4	4657,5	3704,9	9630,5
IV	4816	4723	18990	7958	9236,8	4994,6	5569,4	8968,1
За рік	17671	14267	33511	29048	23525,7	16555,9	16887,6	31363,4

Джерело: складено на основі [9; 10].

Як видно, протягом 2014–2017 рр. здебільшого спостерігається позитивна динаміка щодо кількості укладених договорів факторингу. Зокрема, на кінець 2016 р. відбулося значне зростання кількості таких договорів (у порівнянні з початком року кількість укладених договорів збільшилась на 386,7 %, а в порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. – на 302,1%). Щодо 2017 р., то протягом перших трьох кварталів кількість договорів факторингу в середньому зростала на 16,4%, проте у IV кв. кількість укладених договорів скоротилася на 3,6% порівняно з III кв. і на 58,1% порівняно з аналогічним IV кв. 2016 р. Загалом, кількість договорів факторингу, укладених протягом 2017 р., становила 29048 од., що на 13,32% менше порівняно з цим показником у 2016 р.

Крім того, у 2017 р. порівняно з 2016 р. найбільше збільшення за укладеними договорами факторингу спостерігається за такими галузями, як: транспорт (у 34,9 разу), металургія – (у 11,4 разу), сфера послуг – на 391,0%, сільське господарство – (на 343,1%) [9].

Важливо підкреслити, що через нестабільність економічної ситуації, інфляційні процеси та відсутність належного нормативно-правового регулювання факторинг і досі не набув належного розвитку в Україні. Стримуючими чинниками розвитку вітчизняного факторингу є:

- ✦ наявність високих ризиків для його учасників;
- ✦ відсутність досвіду та кваліфікованих кадрів у сфері факторингового обслуговування;
- ✦ відсутність стандартизації та контролю якості факторингового обслуговування;

Значний внесок у розвиток факторингу зробили такі зарубіжні вчені, як М. Бікерс, П. Бісків, Дж. Гілберт, І. Джілберт, Е. Доллана, Р. Кембелл, С. Ю. Курбатов, М. Ю. Лаврик, А. О. Лефель, Дж. Мак-Кензі, Ж. Перрара, Ф. Селінджер, А. О. Солдатова, М. Формен, М. Ю. Хромов, С. Є. Чінахова, В. Шварц та інші. Також проблеми теорії і практики питань факторингу досліджували вітчизняні науковці: А. М. Герасимович, А. В. Гнедков, В. В. Голомб, Н. В. Дутова, О. О. Зеленіна, Т. О. Євлаш, С. О. Колодізева, В. І. Кузь, О. А. Лаговська, О. М. Левченко, В. К. Макарович та багато інших. Їх роботи присвячені дослідженню сутності та специфіки факторингу, його класифікації, законодавчому та договірному регулюванню, обліковому відображенню, питанням формування вартості факторингу, аналізу його ефективності, проблемам у системі факторингової діяльності тощо. Однак невирішеними залишаються ряд теоретичних і практичних аспектів обліково-аналітичного забезпечення факторингового механізму, що обумовлює актуальність даного дослідження.

У світовій практиці факторинг вважається ефективним фінансовим інструментом, який не лише забезпечує вихід із кризових ситуацій, але й сприяє підвищенню стабільності діяльності підприємств та посиленню їх конкурентоспроможності шляхом спрямування коштів на збільшення обсягів продаж та асортимент товарів, не відволікаючи їх при цьому в дебіторську заборгованість.

Факторинг (*factoring*) походить від англійського слова фактор (*factor* – комісіонер, агент, посередник) і є комплексом послуг з авансування і інкасування дебіторської заборгованості.

Аналіз економічної літератури дозволив виявити існування різних підходів до інтерпретації поняття «факторинг», зокрема встановлено, що найбільш часто його характеризують як:

- ✦ інструмент управління дебіторською заборгованістю; мінімізації дебіторської заборгованості;
- ✦ вид (інструмент, джерело) фінансування бізнесу;
- ✦ фінансування під відступлення грошової вимоги;
- ✦ форма кредитування бізнесу;
- ✦ метод стабілізації бізнесу; інструмент фінансової стабільності; розвитку бізнесу;
- ✦ перспективний інноваційний інструмент формування оборотних засобів;
- ✦ спосіб регулювання фінансових потоків;
- ✦ фінансовий важіль суб'єктів господарювання;
- ✦ ефективна технологія фінансового менеджменту; фінансова технологія;
- ✦ комплекс фінансових послуг; фінансово-кредитна послуга; ряд фінансово-посередницьких операцій; комісійно-посередницька діяльність; різновид торгово-комісійних операцій.

Як бачимо, науковці по-різному підходять до трактування факторингу, зокрема під останнім розуміють операцію, послугу, інструмент, діяльність, форму, вид, метод, спосіб, технологію, угоду тощо, проте спільним для більшості тверджень є факт відступлення права грошової вимоги, тобто дебіторської заборгованості.

Зокрема, Д. Д. Мунен (*D. D. Moonen*) наголошує, що факторинг є складною фінансовою операцією, класичний варіант якої передбачає викуп факторинговою фірмою короткострокової заборгованості, яка належить підприємству у зв'язку зі здійснюваною ним господарською діяльністю, а також надання ряду послуг пов'язаних і не пов'язаних з переданою заборгованістю [15, с. 8–9].

Основні ознаки факторингу наведено в ч. 1 ст. 1077 Цивільного кодексу України. Так, за догово-

ром факторингу одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другій стороні (клієнту) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити фактору своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [14].

Отже, наріжним каменем факторингу є фінансуванням під відступлення права грошової вимоги. При цьому, ключовими є три умови:

- ✦ існування дебіторської заборгованості (права грошової вимоги), яку можна перевідступити (передати);
- ✦ фактор передає або зобов'язується передати клієнту грошові кошти;
- ✦ передбачається винагорода фактору за отриманні від нього в розпорядження кошти.

Наведене вище переконує, що факторинговий механізм передбачає взаємодію трьох основних учасників: факторанта (клієнта), який є постачальником товарів, робіт, послуг і відступає фактору право грошової вимоги до третьої особи (боржника); фактора – фінансової установи, яка має право здійснювати факторингові операції; та боржника – покупця товарів, робіт, послуг, який є дебітором для постачальника (*рис. 1*).

Оскільки початковою умовою здійснення факторингу є існування дебіторської заборгованості, то, насамперед, має місце процес реалізації постачальником продукції, товарів, робіт або послуг покупцю, у результаті чого виникає грошове зобов'язання. На наступному етапі постачальник, який у факторинговому механізмі виступає клієнтом (факторантом), укладає договір про відступлення права грошової вимоги до його дебітора певній фінансовій установі (фактору) та на підтвердження цього передає товаророзпорядчі документи (накладні, рахунки-фактури тощо). Логічним продовженням операції є перевірка платоспроможності дебітора, після якої фактор оплачує частину суми (80–90%), вказаної в розрахункових документах. На завершальному етапі дебітор має по-

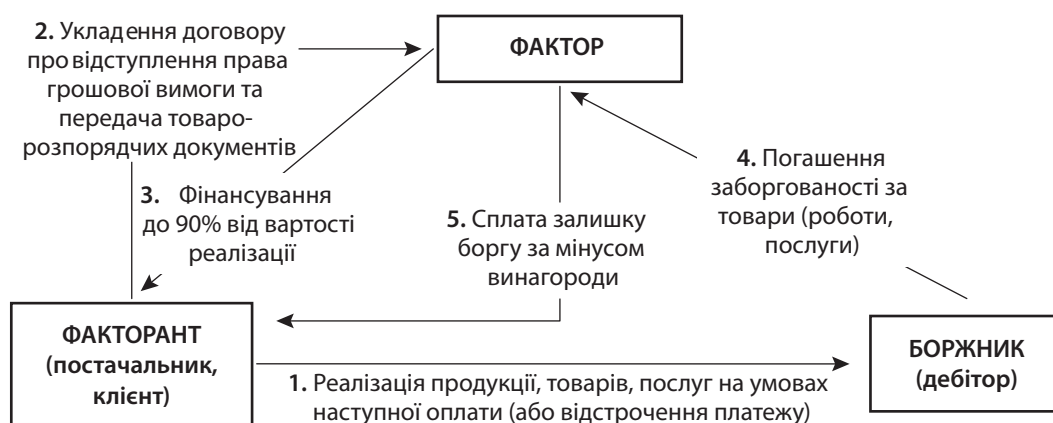

Рис. 1. Класична схема факторингу

вернути заборгованість у повному обсязі, але вже не постачальнику, а фактору, який, своєю чергою, сплачує залишкову суму коштів клієнту, стягуючи при цьому винагороду за проведення операції. Крім того, операції факторингу не завершуються лише на сплаті заборгованості дебітором, зазвичай фактор надає послуги з подальшого обслуговування зазначеної дебіторської заборгованості.

Розкриття особливостей реалізації факторингового механізму дає можливість визначити його основні елементи (табл. 3).

- ✦ страхування ризиків – фактор бере на себе різні види ризиків: кредитні (ризик несплати боргів дебіторами); ліквідні ризики (несвоєчасна оплата дебіторами); процентні ризики (пов'язані зі змінами ринкової вартості ресурсів) та валютні ризики (коливання валютного курсу в період відстрочення платежу).

Крім того, окремі науковці (В. В. Голомб [4, с. 369]; Н. В. Дутова, М. Д. Михайлова [5, с. 88]) вказують на важливість такої функції, як аналіз фінансово-госпо-

Таблиця 3

Основні елементи факторингового механізму

Елементи факторингу	Характеристика
Суб'єкти факторингу	
Фактор	Фінансова установа (фірма або комерційний банк), яка отримує (придбає) дебіторську заборгованість за реалізовану продукцію і перераховує обумовлену суму факторанту
Факторант (клієнт, постачальник)	Постачальник продукції, товарів, робіт та послуг – фізична або юридична особа
Боржник (дебітор)	Покупець продукції, товарів, робіт та послуг
Об'єкт факторингу	
Право грошової вимоги	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги
Факторингова винагорода	
Платежі фактору за користування факторингом	Складається з відсотка за фінансування у вигляді відсотків річних і комісійної складової (комісія за встановлення фінансового ліміту (% від суми ліміту); комісія за обслуговування (% від суми накладної); комісія за опрацювання документів (% від суми накладної))

Важливо підкреслити, що оплата може встановлюватися в будь-який спосіб, зокрема, у вигляді окремої винагороди або шляхом визначення ціни вимоги, що передається, у розмірі меншому, ніж «номінал» вимоги (дисконтування суми боргу), а також комбінацією цих умов.

На продовження зазначеного слід зауважити, що сутність факторингу, як і будь-якої іншої економічної категорії, розкривається через виконувани ним функції. Як вказують матеріали досліджених нами джерел, серед функцій факторингу, які наводяться вітчизняними та закордонними науковцями (зокрема: [4, с. 369–370; 5, с. 88; 8, с. 219; 16, с. 21–26]), можна виокремити три основні:

- ✦ *фінансування* – рефінансування заборгованості боржника до терміну оплати (факторант відступає право грошової вимоги в обмін на негайне одержання основної суми дебіторської заборгованості від фактора);
- ✦ *управління (адміністрування) дебіторською заборгованістю* – адміністрування, моніторинг і контроль за дебіторською заборгованістю, що є об'єктом факторингу, переходить до фактора, тобто він здійснює роботи з дебіторами, прогнозування строків інкасування, контроль за своєчасністю оплати);

дарської діяльності дебіторів, зокрема на оцінку їх платоспроможності.

Курбатов С. Ю. наголошує, що «факторинг з його широким і гнучким набором послуг є однією з найпривабливіших форм кредитування як внутрішньої, так і експортної діяльності малих і середніх підприємств, полегшуючи їх входження в конкурентну ситуацію з мінімальним початковим капіталом. Факторинг привабливий для більшості корпорацій, незалежно від масштабів їх бізнесу. Малим компаніям він дозволяє отримувати фінансування без застави. Середні підприємства у факторингу знаходять страхування ризиків і адміністративне управління дебіторською заборгованістю. Великим підприємствам факторинг дозволяє «розчистити» баланс – зменшити дебіторську заборгованість без збільшення кредиторської, що особливо важливо, якщо підприємство планує залучити інвесторів» [7, с. 36].

Вочевидь, як і будь-який фінансовий інструмент, факторинг має свої переваги і недоліки для всіх його учасників (табл. 4).

Загалом, можна констатувати, що особливо вигідний факторинг підприємствам, які працюють зі своїми покупцями на умовах відстрочення платежу (товарного кредиту). Постачальники мають можливість розширювати бізнес і збільшувати збут за раху-

Переваги та недоліки факторингу

Для факторанта	
ПЕРЕВАГИ	– Оперативне фінансування (авансове) в момент передачі фактору товаро-розпорядчих документів, що дозволяє вкладати кошти в розвиток бізнесу і не залежати від боржника; – зміцнення ринкової позиції за рахунок залучення більшої кількості покупців у результаті надання вигідних умов постачання (надання відстрочення платежу); – відсутність застави; – передача фактору ризиків неплатоспроможності покупців; – можливість використовувати одночасно декілька фінансових інструментів; – розмір фактичного фінансування не обмежений і може безмежно збільшуватися в міру зростання обсягу продажів клієнта; – зменшення витрат, пов'язаних з управлінням дебіторською заборгованістю; – поліпшення платіжної дисципліни (своєчасна сплата податків, контрактів постачальників тощо за рахунок скорочення касових розривів); – покращення показників платоспроможності та ліквідності, а також підвищення фінансової стійкості за рахунок прискорення оборотності дебіторської заборгованості
	Для фактора
	– Отримання додаткових джерел доходів; – посилення ділових відносин з клієнтами через пропозицію додаткової конкурентоспроможної послуги; – можливість збільшення клієнтської бази за рахунок залучення на обслуговування платоспроможних покупців (дебіторів) факторанта
	Для боржника (дебітора)
	– Отримання товарного кредиту (відстрочення платежу) великого обсягу і на значний термін з оплатою після реалізації; – підвищення своєї конкурентоспроможності за рахунок розширення асортименту, пільгових цін на товари; – планування графіка погашення заборгованості; – зростання купівельної спроможності
НЕДОЛІКИ	Для факторанта
	– Відносно дорогий спосіб залучення фінансових ресурсів; – підвищені вимоги до оформлення первинних документів по дебіторській заборгованості, що підлягає перевірці; – боржники можуть негативно сприйняти факт використання постачальником факторингового механізму (може скластися враження, що постачальник не має інших джерел фінансування); – наявність ліміту фінансування; – неспроможність використовувати факторинг при здійсненні взаєморозрахунків по передоплаті, а також у разі наявності великої кількості дебіторів, заборгованість кожного з яких виражається невеликою сумою
	Для фактора
	– Ризик невиконання боржником своїх зобов'язань (несплати покупцем поставки, здійсненої на його адресу постачальником, у результаті його неплатоспроможності або шахрайських дій); – ризик несвоєчасності оплати покупцем здійсненої на його адресу поставки; – ризик недійсності грошових вимог до дебітора у результаті шахрайських дій клієнта: надання підроблених документів, змова клієнта з дебітором; – ризик прямого платежу через отримання клієнтом оплати від дебітора в обхід фактора; – ризик повернення товару через невиконання чи неналежне виконання клієнтом своїх зобов'язань за контрактом перед дебітором (наприклад, поставка товару низької якості)

Джерело: узагальнено на основі [1; 2; 6–8; 11; 13].

нок скорочення часу очікування оплати поставок та розширення кола покупців, збільшивши їм відстрочення платежу, а покупці, своєю чергою, – розширити асортимент і якість продукції, що продається. Як наслідок, застосування комерційного кредиту стимулює розвиток торгівлі.

Для розкриття факторингу як об'єкта обліку та аналізу необхідно дослідити його види. Факторинговий механізм є досить складним і багатоаспектним

і, відповідно, у світовій практиці угоди факторингу відрізняються великою різноманітністю. Тому в науковій літературі відсутня однаковість щодо не лише сутності факторингу, але й можливих проявів його існування. Відповідно, наявність безлічі диференційованих ознак і критеріїв класифікації факторингу зумовлюють відсутність єдиних систематизованих підходів до виокремлення його видів. При цьому деякі з них мають безпосередній вплив на

порядок обліково-аналітичного забезпечення управління факторинговим механізмом. На основі аналізу існуючих підходів до класифікації факторингу виокремлено його види, які безпосередньо впливають на організацію і методику бухгалтерського обліку та економічного аналізу (табл. 5).

У міжнародній та вітчизняній практиці виділяють два основні види факторингу: з правом регресу та без права регресу. Головним критерієм при поділі факторингу на зазначені види є те, хто бере на себе ризики за погашення дебіторської заборгованості. Відповідно, факторинг без права регресу передбачає продаж дебіторської заборгованості, оскільки ризики переходять до фактора. Факторинг без права регресу надається досить рідко і лише надійним і перевіреним клієнтам, оскільки неплатоспроможність покупця має бути мінімальною.

При факторингу з правом регресу ризик непогашення бере на себе постачальник, тобто при несплаті дебіторської заборгованості фактор може стягнути суму боргу зі свого клієнта. Слід зазначити, що факторинг з правом регресу є найбільш розповсюдженим як в Україні, так і за кордоном. Передача з регресом відображається в обліку як продаж у випадку виконання трьох умов: 1) сторона, що передає, відмовляється від майбутніх економічних вигід, пов'язаних з дебіторською заборгованістю; 2) зобов'язання сторони, що передає, за умовами регресу можна оцінити з достатнім ступенем впевненості; 3) сторона, що приймає, не може вимагати від сторони, що передає, повторної (поверненої) покупки дебіторської заборгованості. Якщо ж не виконуються дані три умови, то передача з регресом відображається в обліку як позика.

Таблиця 5

Вплив основних видів факторингу на їх обліково-аналітичне забезпечення

Види факторингу	Характеристика впливу на бухгалтерський облік та економічний аналіз
За правом зворотної вимоги (за наявності регресу): – з правом регресу; – без права регресу; – з частковим регресом	Різний порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку (продаж дебіторської заборгованості, взаємозалік заборгованостей, оформлення позики, відображення застави). Також від обраного виду факторингу залежатиме величина витрат (комісійної винагороди), розподіл витрат при непогашенні боржником заборгованості та їх облікове відображення. У факторанта при використанні факторингу з регресом виникає необхідність ведення позабалансового обліку. По-різному змінюються такі аналітичні показники, як: валюта балансу, склад і структура активів і пасивів, показники ліквідності і платоспроможності; показники фінансових результатів і рентабельності, а також відрізняється вибір методів оцінки ризиків та прогнозування грошових потоків
За сектором ринку, на якому здійснюються факторингові операції: – внутрішній; – зовнішній (міжнародний)	Якщо суб'єкти факторингових операцій знаходяться в різних країнах, то матиме місце облік зовнішньоекономічної діяльності (курсів різниці, порядок оподаткування)
За ступенем поінформованості дебітора: – відкритий (конвенційний); – закритий (конфіденційний)	Впливає на порядок організації документообігу між фактором та боржником
За способом нарахування відсотків по факторингу: – відсотки нараховуються від вартості відвантажених товарів зазначеної у видатковій накладній; – відсотки нараховуються від суми фінансування	Якщо відсоток за здійснення операції нараховується від суми зазначеної у видатковій накладній, то винагорода відображається у повній сумі як витрати факторанта та доходи фактора одного звітного періоду. Якщо ж відсотки нараховуються від сум фінансування, то фінансування зазвичай здійснюється у два етапи, що даватиме підставу для відображення доходів та витрат у різних звітних періодах.
За набором послуг: – повний; – частковий	При повному факторингу виникає необхідність обліковувати супутні послуги, які надаються фактором, з відповідними рівнями аналітики
За фактором: – банківський; – небанківський	Бухгалтерський облік діяльності банківських та небанківських установ регулюється різними нормативними актами, зокрема використовуються різні плани рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо їх використання. Також відрізняється елементи методу обліку, у т. ч. первинні документи, рахунки, форми звітності. Впливає на галузеві значення показників фінансово-майнового стану та специфіку здійснення аналізу, зокрема діяльності банківських установ. Для оцінки діяльності банківських установ розроблені «правила Базеля» та встановлено величину достатності капіталу

Загалом, від обраного виду факторингу залежить організація бухгалтерського обліку на підприємстві, порядок облікового відображення факторингових операцій, формування звітності та розрахунок економічних показників. Тому при виборі факторингу як способу фінансування бізнесу, для забезпечення результативності та ефективності діяльності, потенційним учасникам необхідно звертати увагу на вид факторингу, враховуючи такі фактори, як: можливість регресу; спосіб розрахунку та нарахування відсотків; наявність застави; географічне положення; обсяг послуг; поінформованість дебіторів, що диктуватиме їм облікові умови здійснення діяльності.

Щодо аналітичного забезпечення факторингового механізму, встановлено, що факторинг, як перспективний інструмент фінансування, потребує оцінки рівня його ефективності як для фактора, так і факторанта.

Аналіз факторингу в діяльності фактора дозволяє оцінити, чи є економічно вигідним надання факторингових послуг у цілому та в розрізі конкретних клієнтів. Також важливим питанням є визначення джерел фінансування укладених факторингових угод та оцінка можливих ризиків.

Для факторанта проведення аналізу факторингу дозволяє визначити, насамперед, ефективність та доцільність використання факторингової послуги порівняно з іншими джерелами фінансування.

Для забезпечення методичних аспектів аналізу ефективності факторингових операцій фактора вважаємо за необхідне використовувати такі аналітичні процедури: аналіз доцільності використання факторингового механізму; оцінка якості дебіторської заборгованості за факторинговими операціями; аналіз доходів та витрат по факторингу, їх зіставлення; оцінка ризикованості факторингу. Результати такого аналізу повинні забезпечити прийняття управлінських рішень щодо перспектив використання факторингу, а також дозволити спрогнозувати майбутні грошові потоки від такої діяльності.

Разом з цим, запропоновані напрями аналізу ефективності факторингових операцій у факторанта (SWOT-аналіз сильних і слабких сторін факторингу, а також можливостей і загроз його застосування; проведення порівняльного аналізу альтернативних джерел залучення оборотних коштів; аналіз оборотності дебіторської заборгованості у процесі факторингу; аналіз впливу факторингу на динаміку і рівень дебіторської заборгованості; аналіз фінансових результатів до і після використання факторингових операцій; аналіз впливу застосування факторингу на показники економічного зростання) дозволять йому визначити вартість такого фінансування та обґрунтувати доцільність використання факторингу в його подальшій господарській діяльності.

ВИСНОВКИ

Факторинг є не лише інструментом управління дебіторською заборгованістю, а й джерелом фінансування бізнесу.

Наявність великої кількості наукових підходів до трактування сутності факторингу підтверджує складність механізму його здійснення та багатогранність даного поняття. Зокрема, у «вузькому» сенсі під факторингом слід розуміти фінансовий інструмент, який забезпечує додаткове фінансування, прискорюючи обертання оборотних коштів, шляхом відступлення одним суб'єктом господарювання іншому права грошової вимоги за договорами постачання товарів, робіт та послуг. Разом з тим, у «широкому» розумінні факторинг проявляється як комплексна послуга, що включає фінансування боргових вимог, страхування кредитних ризиків і ризиків ліквідності при комерційному кредитуванні, облік і управління дебіторською заборгованістю, бухгалтерський та консалтинговий супровід.

Оскільки факторинговий механізм передбачає, як мінімум, трьох учасників, то його облікове відображення, відповідно, має тристоронній характер. При цьому, до основних об'єктів бухгалтерського обліку, які характеризують специфіку факторингу і потребують подальшого дослідження та вдосконалення облікового відображення, належать: дебіторська заборгованість за договорами постачання товарів, робіт і послуг; зобов'язання постачальника перед фактором (платежі за користування факторингом); додаткові послуги фактора; доходи та витрати фактора від надання факторингових послуг; витрати постачальника на оплату факторингу; вартість фінансування тощо. Зазначені об'єкти обліку є найбільш характерними для класичної схеми факторингу. Проте, зважаючи на різноманітність факторингового механізму, кількість об'єктів може змінюватися. Наприклад, факторинг з правом регресу передбачає, що при невиконанні покупцем своїх зобов'язань перед фактором клієнт повертає останньому надані раніше кошти і сам займається стягненням боргу. Тому ще одним об'єктом обліку виступатиме забезпечення у вигляді застави.

Визначення специфіки факторингового механізму дозволило ідентифікувати об'єкти його економічного аналізу. Зокрема, для факторанта основними об'єктами аналізу є дебіторська заборгованість, витрати на використання факторингу та обсяг отриманого фінансування. Щодо фактора, то тут об'єктами виступають відповідні доходи та витрати від здійснення факторингу, різноманітні ризики в операціях факторингу, а також платоспроможність дебіторів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимович А. М., Герасимович І. А., Морозова-Герасимович Н. А. Факторингові операції: механізм проведення, ризики, оподаткування, облік, аналіз та аудит. *Аудитор України*. 2008. № 15. С. 16–24.

2. **Гнедков А. В.** Особливості обліку факторингових операцій у банку. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 320–324.
3. **Гогина Г., Соколова А.** Об эффективном управлении дебиторской задолженностью экономического субъекта. *Риск: ресурсы, информация, снабжение, конкуренция*. 2013. № 3. С. 283–288.
4. **Голомб В. В.** Теоретичні аспекти факторингових операцій. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3 (08). С. 368–371.
5. **Дутова Н. В., Михайлова М. Д.** Особливості бухгалтерського та податкового обліку факторингових операцій у постачальників. *Економіка і організація управління*. 2017. № 25. С. 86–94.
6. **Колодізева С. О.** Розвиток ринку факторингових послуг України в умовах європейської інтеграції. *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 282–287.
7. **Курбатов С. Ю.** Факторинг и другие формы финансирования бизнеса. *Деньги и кредит*. 2012. № 12. С. 34–36.
8. **Макарович В. К.** Обліково-аналітичне забезпечення управління ризиками факторингового бізнесу : дис. ... канд. екон. наук. Житомир, 2015. 260 с.
9. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2017 рік. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/OsnPokazn/FK_4%20кв_2017.pdf
10. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2016 рік. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/OsnPokazn/FK_4%20кв_2016.pdf
11. **Пластинина В. Г.** Роль факторинга в управленні платежеспособністю економічного суб'єкта. *Современная наука: актуальные проблемы и пути их решения*. 2014. № 10. С. 20–23.
12. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання за 2016 рік». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm
13. **Хромов М. Ю.** Дебиторка. Возврат, управление, факторинг. СПб. : Питер, 2008. 205 с.
14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
15. **Moonen D. D.** Factoring als alternative Finanzierungsform für den Mittelstand. Krefeld : GRIN Verlag für Akademische Texte, 2007.
16. **Schwarz W.** Factoring. Stuttgart : Deutscher Sparkassenverlag, 1996.

REFERENCES

- “Diialnist subiektiv hospodariuvannia za 2016 rik” [Activities of economic entities for 2016]. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm
- Gogina, G., and Sokolova, A. “Ob effektivnom upravlenii debitorskoy zadolzhennostyu ekonomicheskogo subekta” [On the effective management of accounts receivable of an economic entity]. *Risk: resursy, informatsiya, snabzheniye, konkurenciya*, no. 3 (2013): 283-288.
- Herasymovych, A. M., Herasymovych, I. A., and Morozova-Herasymovych, N. A. “Faktorynhovi operatsii: mekhanizm provedennia, ryzyku, opodatkovannia, oblik, analiz ta audyt” [Factoring operations: mechanism of carrying out, risks, taxation, accounting, analysis and audit]. *Audytor Ukrainy*, no. 15 (2008): 16-24.

- Hniedkov, A. V. “Osoblyvosti obliku faktorynhovykh operatsii u banku” [Features of accounting of factoring operations at the bank]. *Biznes Inform*, no. 11 (2015): 320-324.
- Holomb, V. V. “Teoretychni aspekty faktorynhovykh operatsii” [Theoretical aspects of factoring operations]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia* (2017): 368-371.
- Khromov, M. Yu. *Debitorka. Vozvrat, upravleniye, faktoring* [Receivable. Return, management, factoring]. St. Petersburg: Piter, 2008.
- Kolodizieva, S. O. “Rozvytok rynku faktorynhovykh posluh Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii” [Development of Ukrainian factoring services market in conditions of European integration]. *Biznes Inform*, no. 1 (2016): 282-287.
- Kurbatov, S. Yu. “Faktoring i drugiye formy finansirovaniya biznesa” [Factoring and other forms of business financing]. *Dengi i kredit*, no. 12 (2012): 34-36.
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <http://zakon.rada.gov.ua>
- Makarovich, V. K. “Oblikovo-analytychne zabezpechennia upravlinnia ryzykamy faktorynhovoho biznesu” [Accounting and analytical support for risk management of factoring business]: *dys. ... kand. ekon. nauk*, 2015.
- Moonen, D. D. *Factoring als alternative Finanzierungsform für den Mittelstand*. Krefeld: GRIN Verlag für Akademische Texte, 2007.
- “Osoblyvosti bukhgalterskoho ta podatkovoho obliku faktorynhovykh operatsii u postachalnykiv” [Features of accounting and tax accounting of factoring transactions from suppliers]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 25 (2017): 86-94.
- “Pidsumky diialnosti finansovykh kompanii, lombardiv ta yurydychnykh osib (lizynhodavtsiv) za 2016 rik” [Results of activity of financial companies, pawnshops and legal entities (lessors) for 2016]. https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/OsnPokazn/FK_4%20кв_2016.pdf
- “Pidsumky diialnosti finansovykh kompanii, lombardiv ta yurydychnykh osib (lizynhodavtsiv) za 2017 rik” [Results of activity of financial companies, pawnshops and legal entities (lessors) for 2017]. https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/OsnPokazn/FK_4%20кв_2017.pdf
- Plastinina, B. G. “Rol faktoringa v upravlenii platyzhesposobnostyu ekonomicheskogo subekta” [The role of factoring in the management of the economic entity's solvency]. *Sovremennaya nauka: aktualnyye problemy i puti ikh resheniya*, no. 10 (2014): 20-23.
- Schwarz, W. *Factoring*. Stuttgart: Deutscher Sparkassenverlag, 1996.